

Dilber, M. C. (2020). Sermüezzın Rifat Bey'in Hicâzkâr Makamındaki Eserlerinin Usûl-Arûz İlişkisi Açısından İncelenmesi. *ONLINE JOURNAL OF MUSIC SCIENCES*, 5 (2), 135-156. *Doi*: <https://doi.org/10.31811/ojomus.840566> - Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 14/12/2020

Kabul Tarihi: 27/12/2020

SERMÜEZZİN RİFAT BEY'İN HİCÂZKÂR MAKAMINDAKİ ESERLERİNİN USÛL-ARÛZ İLİŞKİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Murat Can DİLBER*

ÖZ

XIX. yüzyıl bestekârlarından Sermüezzın Rifat Bey farklı makamlarda ve çeşitli formlarda eserler bestelemiştir. Tanzimat dönemi bestekârı olan Rifat Bey, Batılılaşma akımının getirdiği değişikliklere ayak uydurmuştur. Türk mûsikîsi ile Batı müziği alanında yaptığı eserler, her iki alan için de önem teşkil etmektedir. Bu çalışmada, Sermüezzın Rifat Bey'in hicâzkâr makamında notası tespit edilen 22 adet eserindeki usûl-arûz vezni ilişkisi incelenmiştir. Eserler içerisinde kullanılan arûz vezinlerinin, benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ışığında güftelerin, müzik cümleleri ve usûller ile uyum içerisinde şekillendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Güfte, Beste, Arûz, Sermüezzın Rifat Bey, Türk Mûsikîsi

EXAMINATION OF SERMUEZZIN RIFAT BEY'S WORKS IN HICAZKAR MAQAM FROM THE POINT OF VIEW OF RHYTHM-PROSODY

Murat Can DİLBER

ABSTRACT

Sermüezzın Rifat Bey, one of the composers of the 19th century, composed songs in different maqams and in various forms. Rifat Bey, the composer of the Tanzimat period, kept pace with the changes brought about by the westernization trend. His songs in the field of Turkish music and Western music are important for both fields. In this study, Sermüezzın Rifat Bey's in hicâzkâr maqam, that determined note in 22 pieces study, rhythm-prosody relationship was examined. That use, in between studies, of prosody's similarities and differences showed. In light of the results obtained, of lyrics, with music phrases and rhythm was seen that in harmony is shaped.

Keywords: Lyrics, Composition, Prosody, Sermüezzın Rifat Bey, Turkish Music

*Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü, muratdilber@sakarya.edu.tr <https://orcid.org/0000-0002-4824-0287>

1. GİRİŞ

Türk mûsikisinde sazdan çok sese, dolayısı ile söze dayalı bir müzik anlayışı vardır. Saz ve ses mûsikîsi olarak ikiye ayrılan Türk mûsikisinde insan sesi ile icrâ edilen formlarda yer alan güftelerin içeriği, melodi ile bütünlük göstermektedir.¹ Bu yüzden insan sesine dayanmış mûsikide usûl, melodi ve güfte bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

Türk mûsikîsi repertuar kaynaklarında temel üç unsur olarak karşımıza çıkan güfte (söz), usûl (ritim) ve melodi (nağme) kavramları, Türk mûsikîsi bestecilik alanında uzun yıllar bir arada değerlendirilmiştir. Güfte, usûl ve melodi arasındaki uyum, bir eserin müzikal anlamda estetiğini ortaya koymasına sebebiyle bestekârlar güfte seçimlerinde, melodiyi oluşturmadan evvel güftelerin içeriklerine ve vezinlere önem vermişlerdir.

Türk mûsikisinde yüzyıllar boyunca müzikal aktarımın meşk usulüyle gerçekleştirilmesi, güfte, ritim ve melodi uyumunu önemli hale getirmiştir.² Meşk sisteminde esas nokta eserin usûl vurarak geçilmesidir. Usûl kalıbının bestekârlar tarafından arûz veznine uygun seçilmesi, talebenin geçilen eseri ezberlemesine ve hafızasında kalıcı olmasına kolaylık sağlamıştır. Bu durum nota kullanılmayan dönemde, eserin kolaylıkla öğrenilmesini mümkün kılmıştır.

Türk mûsikisinde, XIX. yüzyıl öncesi dönemlerde meşk sistemi daha yaygın görülmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra nota kullanımının yaygınlaşmasıyla önceki yıllara nispeten azalma olsa da meşk sisteminin devam etmesi, Türk mûsikîsi beste anlayışında arûz vezni kullanımını da devam ettirmiştir. Bu bilgiler dahilinde XIX. yüzyıla kadar ve sonrasında, Türk mûsikisinde arûz vezni kullanımı tarihsel olarak ele alınacaktır.

İsmail Hakkı Özkan, Türk Müsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri, Kudüm Velveleleri, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011 s.96.

2Ayşe Başak İlhan, "Klâsik Türk Müsikîsi 5 İlä 10 Zamanlı Usûllerde Usûl-Aruz Vezni İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2003, s.5.

XIX. Yüzyıla Kadar Türk Mûsikîsinde Arûz

Divan edebiyatı şiirinde âhenk oluşturan vezin biçimi arûz olarak tanımlanmaktadır. Arûz kavramı nazımda uzun veya kısa, kapalı veya açık hecelerin âhenkli dizilerine dayanan bir vezin sistemi olup, Arap edebiyatında doğmuştur.³ Arûz kavramını bulan ve geliştiren Arap dilbilimci Halil b. Ahmed El-Ferâhidir. Arap edebiyatında ortaya çıkan arûz, Türk, Fars, Afgan, Pakistan ve kısmen Hindistan nazımlarında da kullanılmıştır.⁴ Türklerin İslâmiyet'i kabul edışıyle birlikte, arûz vezni kullanımının başladığı görülmektedir.⁵

Türk mûsikîsinde arûz vezni kullanılan şiirler ile bestelenmiş eserlerdeki âhenk, bestekârların da dikkatini çekmiştir. Zamanla arûz vezninin içinde bulunan müzikal bütünlüğün keşfedilmesi, bestekârların kullandıkları nağme ve ritim yapılarını, arûz vezni ekseninde şekillendirmiştir. Bu bağlamda arûz vezni, XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar şiirde, edebiyatta ve mûsikîde yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Osmanlı toplumunda, XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyo-kültürel gelişmeler, edebiyat, resim, mûsikî gibi sanatları derinden etkilemiştir. Bu etkilenme sebebiyle, eski dönemlere kıyasla, Türk mûsikîsi besteciliği alanında XIX. yüzyılda farklı arayışların ortaya çıktığı görülmektedir.

XIX. Yüzyıldan Günümüze Türk Mûsikîsinde Arûz

XIX. yüzyılda bir arayış ve yönelme sebebiyle başlatılan Batılılaşma hareketi, Osmanlı toplumunda köklü değişimleri beraberinde getirmiştir.⁶ 1826'da Yeniçeri Ocağı ve Mehterhâne kaldırılmış, yerine Muzıka-yı Hümâyun kurulmuştur. Böylelikle Osmanlı sarayında ilk kez Batı tarzında bir bando oluşturulmuştur.⁷

³Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Nihad Çetin, İstanbul: 1991 "Arûz" maddesi.

⁴Ferit Devellioğlu, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Doğu Matbaası, 1970, s.50.

⁵Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, "Arûz" maddesi.

⁶İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İstanbul: Timaş Yayınları, 1983, s.291.

⁷Bülent Aksoy, "Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki", Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi, 1991, s. 74.

Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte gerçekleşen mûsikîdeki batılılaşma etkisiyle, geçmiş dönemler ile mukayese edildiği zaman, mûsikîde kullanılan büyük usûllerin (16 zamanlı *Çifte Düyek* usûlünden başlayarak, 120 zamanlı *Zencir* usûlüne kadar), büyük formlar (kâr, beste, yürük semâî, ağır semâî vd.) ile birlikte küçüldüğü görülmektedir.⁸

XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle bestelenen eserlerde, genellikle şarkı formunun ve küçük usûllerin kullanıldığı görülmektedir. Bu sebeple XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki dönemde bestelenen eserlerde arûz vezni hassasiyetinin de azaldığı söylenebilir. Türk mûsikîsi ve Türk edebiyatında Batılılaşma etkisinin yaşanması ile birlikte, zamanla arûz vezni kullanımının yerini, birkaç şâirin ısrarlı arûz vezni kullanımı dışında, hece vezninin aldığı görülmektedir.

Ancak bu gelişmelerin yanında, Türk mûsikîsi bestecilik faaliyetlerinde divan edebiyatı şiiri kullanarak beste yapma yaklaşımı, tam anlamıyla ortadan kaybolmamıştır. Bunun en önemli örneği XIX. yüzyılın ikinci yarısında arûz vezni ile büyük formda eser besteleyen bestekârların varlığıdır. Bu bestekârlara örnek olarak Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi, Dellalzâde İsmâil Efendi, Hâşim Bey, Zekâî Dede gösterilebilir. Sermüezzin Rifat Bey de yukarıda bahsedilen bestekârlar gibi divan edebiyatındaki şiirler ile büyük formlarda ve şarkı formunda eserler bestelemiştir.

Sermüezzin Rifat Bey'in Hayatı ve Mûsikîşinâslığı

XIX. yüzyılda İstanbul'da doğan Sermüezzin Rifat Bey, Tanbûri Ârif Ağa'nın oğlu, Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi (ö.1846)⁹'nin torunudur.¹⁰ İlk mûsikî eğitimini Dede Efendi başta olmak üzere, Eyyûbî Şâhinbeyzâde Mehmed Bey, Âmâ Sebûh, Hâşim Bey gibi klasik üslûbun son temsilcileri denilecek hocalardan almıştır.

⁸Yılmaz Öztuna, Türk Mûsikîsi Teknik ve Tarih, İstanbul: Kent Basımevi, 1987, s. 95.

⁹Yılmaz Öztuna, Dede Efendi, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

Rauf Yekta, Esatiz-i Elhân (1924) haz., Nuri Akbayar, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000.

¹⁰Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi c. II, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990, s.231.

Sermüezzîn Rifât Bey'in hicâzkâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

II. Mahmud döneminden itibaren sarayda sermüezzîn, miralay, mûsikî hocalığı, musahiplik gibi görevlerde bulunmuştur. Ayrıca Muzîka-yi Hümâyûn'da Miralay rütbesi ile görev yapan Rifât Bey, batı müziği eserleri de besteleyen bir müzisyendir. Muzîka-yi Hümâyûn'daki görevi sırasında bestelediği marşlar, dönemin Batı müziği bestekârları tarafınca çok sesli hale getirilmiştir. Sermüezzîn Rifât Bey'in Türk mûsikîsi bilgisinin yanında, Batı müziğini de iyi bildiği, tertip ettiği ve ruhsat aldığı piyano notasından anlaşılmaktadır.¹¹

Türk mûsikîsinin ilâhî, tevşîh, şarkı, mevlevî ayîni, gibi formlarında eser besteleyen Sermüezzîn Rifât Bey, güfte seçiminde Mevlânâ Celâleddin-i Rûmi, Şeyh Gâlib, Şeyh Lâtif Efendi, Mehmed Sâdi Bey, Kenân Bey, Muallim Feyzi, Nahîfî, Âkif Paşa gibi arûz ile şiir yazar şâirleri tercih etmiştir.¹² Bu şâirlerin şiirlerinden bestelediği günümüzde notası tespit edilen 266 eseri bulunmakta ve bu eserleri arasında en çok kullandığı makamın Hicâzkâr olduğu görülmektedir.¹³

Batı müziği bilgisi sayesinde şarkılarında, geleneksel Türk mûsikîsi besteciliği yaklaşımının yanında, çok seslendirmeye uygun makamları da tercih etmiştir. Hicâzkâr makamı da dizisi ve donanımı itibarıyla çok seslendirmeye müsait bir makamdır. Bu yüzden dönemin Batı müziği bestekârları, Rifât Bey'in bazı hicâzkâr eserlerini çok seslendirmiştir. XIX. yüzyılda Türk mûsikîsi ve Batı müziği arasındaki etkileşime köprü olması ve tüm eserlerinde arûz vezni ile yazılmış şiirleri kullanması sebebiyle çalışmamız, Hicâzkâr makamındaki eserlerinden oluşmaktadır.

Türk mûsikîsi bestekârı Sermüezzîn Rifât Bey'in Hicâzkâr makamında bestelediği eserler usûl-arûz vezni ilişkisi açısından nasıl dağılım göstermektedir? Hicâzkâr eserlerindeki vezin kalıpları nelerdir? Kullanılan usûller arasında arûz vezni açısından benzerlik bulunmakta mıdır? Eserler arasındaki arûz vezni farklılıkları nelerdir? sorularına, cevap bulunmaya çalışılmıştır.

¹¹COA, MF. MKT. 37-25

¹²Yılmaz Öztuna, Türk Bestecileri Ansiklopedisi, İstanbul: Hayat Neşriyat, t.y., s.50.

¹³Murat Can Dilber, "Sermüezzîn Rifât Bey'in Hayatı ve Besteleri", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2018, s.20.

2. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Modeli

Türk müziğinde usûl-arûz vezni ilişkisi ile ilgili yapılan birden fazla çalışma¹⁴ görülmektedir. Tespit edilen çalışmaların hiçbiri, Sermüezzin Rifat Bey ile ilgili değildir. Bugüne kadar Sermüezzin Rifat Bey'in eserlerinde usûl-arûz vezni ilişkisi ile ilgili bir çalışmasının olmaması, bu çalışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Bu çalışmada araştırma yönteminin temelini tarama modeli oluşturacaktır. Tarama modelini, "*geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımları*" olarak tanımlayabiliriz.¹⁵ İlk olarak makale konusunun ilgili literatürü taranmış ve konu ile ilgili önem teşkil eden kaynaklar makaleye dâhil edilmiştir.

2.2. Alt Problemler

- 1- Sermüezzin Rifat Bey'in Hicâzkâr makamındaki eserlerinde arûz vezni kullanımı nasıl dağılım göstermektedir?
- 2- Sermüezzin Rifat Bey'in Hicâzkâr makamındaki eserlerinde usûl-arûz vezni şemaları nelerdir?

2.3. Veri İşleme Yöntemleri ve Süreci

Makale konusu belirlenmeden önce, çalışma yapılması planlanan bestekâr ile ilgili çalışılacak kısım tespit edilmiştir. Bestekârın çalışılmamış konu başlığı

¹⁴Ayşe Başak İlhan, "Klâsik Türk Müsikîsi 5 İlä 10 Zamanlı Usûllerde Usûl-Aruz Vezni İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi 2003., Ayşe Başak İlhan, "XIX. Yüzyıla Kadar Olan Mevlevî Âyinlerinde Usûl-Vezin İlişkisi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006., Ayşe Başak İlhan, "Klasik Türk Müsikisinde İkâ' Kavramı", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 2011., Mustafa Çıpan ve Sibel Karaman, "Dede Efendi'nin Yürük Semâilerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 28 (2010): s.485-522., Ayşe Emsal Aksın Çevik, "Sultân III. Selim'in Beste Formundaki Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.
¹⁵Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 1999.

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

bulunduktan sonra, konu ile ilgili gerekli literatür taraması yapılmıştır. Bu taramadan elde edilen kaynaklardan makaleye katkı sağlayacaklar tasnif edilmiştir.

Literatür ile ilgili gerekli çalışma bittikten sonra, çalışılacak bestekâr ile ilgili elde bulunan materyaller incelenmiştir. Bestekârın tespit edilen eserleri, makam, form, usûl, eserin ilk mısrasına göre tablolaştırılarak tasnif edilmiştir.

Eserlerin sınıflandırılması yapıldıktan sonra, arûz vezni hususunda inceleme yapmak için, Etem Ruhî Üngör, Bolâhenk Nûri Bey, Ahmed Avni Konuk ve Aleko Bacanos'un güfte mecmualarından yararlanılmıştır.

Tespit edilen eserler, usûllerine göre ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma neticesinde arûz vezni kullanımının, usûllerde nasıl dağılım gösterdiği tablolaştırılmıştır. Yapılan bu tablolar ile usûller arasındaki arûz vezni kullanımının çeşitliliği incelenmiştir.

2.4. Evren ve Örneklem

Türk mûsikisinde usûl-arûz vezni kullanımı bu çalışmanın evrenini oluşturmuştur. Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamında notası tespit edilen eserlerindeki usûl-arûz vezni ilişkisi bu çalışmanın örneğini oluşturmaktadır.

3. Bulgular ve Yorum

3.1. Sermüezzîn Rifat Bey'in Hicâzkâr Makamındaki Eserleri ve Güfteleri

Sermüezzîn Rifat Bey'in bazı Türk mûsikîsi alanındaki bestelerinin sayısına dair kaynaklarda¹⁶ 300'ü aşkın eseri olduğu bilgisi bulunmakla birlikte günümüzde güftesi tespit edilen 358 eserden 266'sının notasına ulaşılmaktadır.

Bu notalar arasında yer alan 22 Hicâzkâr eser¹⁷ ve alt problemlere ait bulgular şunlardır:

¹⁶ Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi c. II, s.231-234.

¹⁷ Dilber, "Sermüezzîn Rifat Bey'in Hayatı ve Besteleri", s.24.

Tablo 1.

Sermüezzin Rifat Bey'in Hicâzkâr Eserlerin Listesi

No	Usûl	Form	Eserin İlk Mısrası	Arûz Vezni
1	Semâî	Şarkı	Çeşm-i Âhû Bir Güzel	Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
2	Sofyân	Marş	Âmâlimiz Efkârımız İkbâl-i Vatandır	Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün
3	Türk Aksağı	Şarkı	Tenhâda Bulsam Yâri Yan Atsam	Müstef'ilâtün / Müstef'ilâtün 4.Kıta Mef'ûlü / Mefâ'ilün / Fe'ûlün
4	Yürük Semâî	Şarkı	Gördüm Yine Bir Dilber-i Mahmûr Nigâhı	Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün
5	Devr-i Turan	Şarkı	Dil Mâil Oldu Hüsnüne	Mefâ'ilün / Mefâ'ilün
6	Devr-i Hindî	Şarkı	N'eylediydim Sana Ben Ah Felek	Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün
7	Düyek	Şarkı	Askeriz Gülbânkımızdır Dâima ¹⁸	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

¹⁸Eserin günümüzde tespit edilen notasında güfte taksimi yoktur. Bu sebeple usûl-arûz vezni tablosu oluşturulmamıştır.

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâz-kâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

8	Düyek	Şarkı	Bir Bendedir Felek ¹⁹	Şahım	Mefâ'îlün / Mefâ'îlün
9	Düyek	Şarkı	Eyle Vaslınla Behredâr	Efendim	Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ülün
10	Düyek	Şarkı	Getir Sâkî Cândır	Bâde Mâye-i	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
11	Düyek	Şarkı	Lûtf u Mahzın Kat Daha İhyâ Beni ²⁰	Eyledi Bir	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
12	Düyek	Şarkı	Şebboy Gibi	Giysulerin	Müstef'ilün / Müstef'ilün
13	Müsemmen	Şarkı	Elimde Benân-ı Var	Gül Gibi Zîb-i Câm-ı Şarâbım	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
14	Ağır Düyek	Şarkı	Geldi Yasemen	Eyyâm-ı Bahar-ı	Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün
15	Aksak	Şarkı	Dil Gülşeni	Hezârın Oldu Hüsnün	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
16	Aksak	Şarkı	Firkatin	Tesir Etti Cânıma	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün
17	Aksak	Şarkı	Güzeller İçre	Mümtâzdır	Mefâ'îlün / Mefâ'îlün

¹⁹Eserin günümüzde tespit edilen notasında güfte taksimi yoktur. Bu sebeple usûl-arûz vezni tablosu oluşturulmamıştır.

²⁰Eserin günümüzde tespit edilen notasında güfte taksimi yoktur. Bu sebeple usûl-arûz vezni tablosu oluşturulmamıştır.

Murat Can DİLBER

18	Aksak	Şarkı	Salınıp Nâz İle Raks	Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Ettikçe Sen ²¹	Fe'ilün
19	Aksak	Şarkı	Sevmez Oldun Ey Perî	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Efgendeni	Fâ'ilün
20	Ağır Aksak	Şarkı	Ateş-i Aşkın Senin Ey	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Mehlikâ	Fâ'ilün
21	Ağır Aksak	Şarkı	Hasret-i Hicrinledir Bîçare	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Dil	Fâ'ilün
22	Ağır Aksak	Şarkı	Yâre Tesirin Ümîd Etmez	Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / İken Efgânımın	Fâ'ilâtün / Fâ'ilün

3.2. Sermüezzîn Rifat Bey'in Hicâzkâr Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni Şemaları

3.2.1. 3 Zamanlı Eserler

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki 3 zamanlı bestelediği eserlerinde usûl-arûz vezni şeması ile ilgili bulgular şunlardır:

Semâi

ÇEŞ Mİ Â HÛ BİR GÛ ZEL

Usûl

Vezin

FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÛN

²¹Eserin günümüzde tespit edilen notasında güfte taksimi yoktur. Bu sebeple usûl-arûz vezni tablosu oluşturulmamıştır.

Şekil 1: Semâî Usûl-Vezin Şeması "Çeşm-i Âhû Bir Güzel"

3.2.2. 4 Zamanlı Eserler

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki 4 zamanlı bestelediği eserlerinde usûl-arûz vezni şeması ile ilgili bulgular şunlardır:

Sofyân

Â MÂ LÎ MİZ EF KÂ Rİ MİZ İK BÂ LÎ VATAN DIR

Usûl

Vezin

MEF Û LÜ ME FÂ Î LÜ ME FÂ Î LÜ FE Û LÜN

Şekil 2: Sofyân Usûl-Vezin Şeması "Âmâlimiz Efkârımız İkbâl-i Vatandır"

3.2.3. 5 Zamanlı Eserler

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki 5 zamanlı bestelediği eserlerinde usûl-arûz vezni şeması ile ilgili bulgular şunlardır:

Türk Aksağı

TEN HÂ DA BUL SAM YÂ Rİ YAN AT SAM

Usûl

Vezin

MÜS TEF İ LÂ TÜN MÜS TEF İ LÂ TÜN

Şekil 3: Türk Aksağı Usûl-Vezin Şeması "Tenhâda Bulsam Yârî Yan Atsam"

3.2.4. 6 Zamanlı Eserler

Sermüezzin Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki 6 zamanlı bestelediği eserlerinde usûl-arûz vezni şeması ile ilgili bulgular şunlardır:

Yürük Semâî

GÖR DÜM Yİ NE BİR DİL BE Rİ MAH
MÜ Rİ Nİ GÂ HI

Usûl 6/4

Vezin
MEF Ü LÜ ME FÂ İ LÜ ME FÂ İ LÜ FE Ü LÜN

Şekil 4: Yürük Semâî Usûl-Vezin Şeması “Gördüm Yine Bir Dilber-i Mahmûri Nigâhı”

3.2.5. 7 Zamanlı Eserler

Sermüezzin Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki 7 zamanlı bestelediği eserlerinde usûl-arûz vezni şeması ile ilgili bulgular şunlardır:

Devr-i Turan

DİL MÂ İL OL DU HÜS NÜ NE

Usûl 7/8

Vezin
ME FÂ İ LÜN ME FÂ İ LÜN

Şekil 5: Devr-i Turan Usûl-Vezin Şeması “Dil Mâil Oldu Hüsnüne”

Sermüezzin Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

Devr-i Hindî

NEY LE DİY DİM SA NA BEN AH FE LEK

Usûl

Vezin

FE İ LÂ TÜN FE İ LÂ TÜN FE İ LÜN

Şekil 6: Devr-i Hindî Usûl-Vezin Şeması "Neylediydim Sana Ben Ah Felek"

3.2.6. 8 Zamanlı Eserler

Sermüezzin Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki 8 zamanlı bestelediği eserlerinde usûl-arûz vezni şeması ile ilgili bulgular şunlardır:

Düyek

EY LE VAS LIN LA E FEN DİM BEH RE DÂR

Usûl

Vezin

FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÜN

Şekil 7: Düyek Usûl-Vezin Şeması "Eyle Vaslınla Efendim Behredâr"

Murat Can DİLBER

Düyek

GE TİR SÂ Kİ BÂ DE MÂ YE
İ CAN DIR

Usûl

Vezin

ME FÂ İ LÜN ME FÂ İ LÜN FE Ü LÜN

Detailed description: This musical score is for the song 'Getir Sâki Bâde Mâye-i Candır'. It features three staves. The top staff is the Düyek (melody) in 8/8 time, with lyrics 'GE TİR SÂ Kİ BÂ DE MÂ YE' on the first line and 'İ CAN DIR' on the second line. The middle staff is the Usûl (rhythm) in 8/8 time, showing a sequence of eighth notes. The bottom staff is the Vezin (rhythm) in 8/8 time, showing a sequence of eighth notes with lyrics 'ME FÂ İ LÜN ME FÂ İ LÜN FE Ü LÜN' below it. The Vezin staff has a bracket under the last two notes, 'FE Ü' and 'LÜN'.

Şekil 8: Düyek Usûl-Vezin Şeması "Getir Sâki Bâde Mâye-i Candır"

Düyek

ŞEB BOY Gİ Bİ
GİY SU LE RİN

Usûl

Vezin

MÜS TEF İ LÜN MÜS TEF İ LÜN

Detailed description: This musical score is for the song 'Şebboy Gibi Giysülerin'. It features three staves. The top staff is the Düyek (melody) in 8/8 time, with lyrics 'ŞEB BOY Gİ Bİ' on the first line and 'GİY SU LE RİN' on the second line. The middle staff is the Usûl (rhythm) in 8/8 time, showing a sequence of eighth notes. The bottom staff is the Vezin (rhythm) in 8/8 time, showing a sequence of eighth notes with lyrics 'MÜS TEF İ LÜN MÜS TEF İ LÜN' below it. The Vezin staff has a bracket under the last two notes, 'MÜS' and 'TEF'.

Şekil 9: Düyek Usûl-Vezin Şeması "Şebboy Gibi Giysülerin"

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

Müsemmen

E LİM DE GÜL Gİ Bİ Zİ Bİ
BE NÂNI CÂ MI ŞA RÂ BIM VAR

Usûl
Vezin
ME FÂ İ LÜN ME FÂ İ LÜN ME FÂ İ LÜN ME FÂ İ LÜN

Şekil 10: Müsemmen Usûl-Vezin Şeması “Elimde Gül Gibi Zîb-i Benân-ı Câm-ı Şarâbım Var”

Ağır Düyek

GEL Dİ EY YÂ MI BA HA
RI YA SE MEN

Usûl
Vezin
FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÜN

Şekil 11: Ağır Düyek Usûl-Vezin Şeması “Geldi Eyyâmı Bahar-ı Yâsemen”

3.2.7.9 Zamanlı Eserler

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki 9 zamanlı bestelediği eserlerinde usûl-arûz vezni şeması ile ilgili bulgular şunlardır:

Murat Can DİLBER

Aksak

GÜ ZEL LER İÇ RE MÜM TÂZ DIR

Usûl

Vezin

ME FÂ İ LÛN ME FÂ İ LÛN

Şekil 12: Aksak Usûl-Vezin Şeması "Güzeller İçre Mümtâzdır"

Aksak

SEV MEZ OL DUN EY PE RÎ EF

GEN DE Nİ A MAN A MAN

Usûl

Vezin

FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÛN

Şekil 13: Aksak Usûl-Vezin Şeması "Sevmez Oldun Ey Perî Efgendeni"

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

Aksak

DİL HE ZÂ RİN OL DU HÜS

NÜN GÜL ŞE Nİ EY LE

Usûl

Vezin

FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÜN

Şekil 14: Aksak Usûl-Vezin Şeması "Dil Hezârın Oldu Hüsnün Gülşeni"

Aksak

FİR KA TİN TE SİR ET Tİ CÂ Nİ MA

FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÜN

Usûl

Vezin

FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÜN

-SAZ-

Şekil 15: Aksak Usûl-Vezin Şeması "Firkatîn Tesir Etti Cânıma"

Murat Can DİLBER

Ağır Aksak

A TE Şİ AŞ KIN SE NİN EY
MEH Lİ KÂ -SAZ-
Usûl 9/4
Vezin FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÛN

Detailed description: This musical score is for the 'Ağır Aksak' rhythm. It consists of three staves. The top staff shows the melody in G major (one sharp) and 9/4 time, with lyrics 'A TE Şİ AŞ KIN SE NİN EY'. The middle staff continues the melody with lyrics 'MEH Lİ KÂ' and a '-SAZ-' marking. The bottom staff shows the 'Usûl' (rhythm) and 'Vezin' (meter) notation, with lyrics 'FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÛN'. The 'Usûl' staff has a 9/4 time signature and shows a sequence of notes with dashed lines connecting them to the 'Vezin' staff. The 'Vezin' staff shows a sequence of notes with a dot above each, representing the meter.

Şekil 16: Ağır Aksak Usûl-Vezin Şeması "Ateş-i Aşkın Senin Ey Mehlîkâ"

Ağır Aksak

HAS RE Tİ HİC RİN LE DİR BÎ
ÇÂ RE DİL CA NİM
Usûl 9/4
Vezin FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÛN

Detailed description: This musical score is for the 'Ağır Aksak' rhythm. It consists of three staves. The top staff shows the melody in G major (one sharp) and 9/4 time, with lyrics 'HAS RE Tİ HİC RİN LE DİR BÎ'. The middle staff continues the melody with lyrics 'ÇÂ RE DİL CA NİM'. The bottom staff shows the 'Usûl' (rhythm) and 'Vezin' (meter) notation, with lyrics 'FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÂ TÛN FÂ İ LÛN'. The 'Usûl' staff has a 9/4 time signature and shows a sequence of notes with dashed lines connecting them to the 'Vezin' staff. The 'Vezin' staff shows a sequence of notes with a dot above each, representing the meter.

Şekil 17: Ağır Aksak Usûl-Vezin Şeması "Hasret-i Hicrinledir Biçâre Dil"

Sermüezzin Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

Ağır Aksak

AH YÂ RE TE Sİ RİN Ü MİD ET

MEZ İ KEN EF GÂ NI MIN

Usûl 9/4

Vezin

FÂ İLÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÂ TÜN FÂ İ LÜN

Şekil 18: Ağır Aksak Usûl-Vezin Şeması "Yâre Tesirin Ümid Etmez İken Efgânımın"

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Sermüezzin Rifat Bey'in hicâzkâr makamında bestelediği 22 eser incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Sermüezzin Rifat Bey aksak usûlündeki eserlerinde genellikle Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün, Düyek usûlündeki eserlerinde genellikle Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün vezniyle yazılmış şiirleri tercih etmiştir. Ağır düyek usûlünde Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün, Müsemmen usûlünde Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün, Devr-i Turan usûlünde Mefâ'ilün / Mefâ'ilün vezniyle yazılmış şiirleri tercih etmiştir.

Bazı güftelerin kıtalarında farklı vezin kalıpları tespit edilmiştir. Devr-i Hindî usûlündeki eserin birinci ve üçüncü kıtasında Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün, aynı şiirin ikinci kıtasında Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün, Türk Aksağı usûlündeki eserin birinci, ikinci ve üçüncü kıtalarında Müstef'ilâtün / Müstef'ilâtün, aynı şiirin dördüncü kıtasında Mef'ülü / Mefâ'ilün / Fe'ülün, vezni tespit edilmiştir.

Rifat Bey'in Yürük Semâi usûlünde Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün, Sofyân usûlünde Mef'ülü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün, ve Semâi usûlünde Fâ'ilâtün / Fâ'ilün vezinli şiirleri tercih ettiği tespit edilmiştir.

Farklı usûllerle bestelenmiş şiirlerin usûl-arûz vezni dağılımları, genel olarak farklılık göstermektedir. Güfteleri farklı, usûlleri aynı eserlerin arûz vezinlerinde benzerlikler tespit edilmiştir.

Bazı güftelerin kıtalarında görülen arûz vezni farklılıklarının, güftenin asıl halinin kaybolması sebebiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Güfteler yüzyıllar boyunca güfte mecmuası adı altında bilinen yazılı kaynaklar ile kayıt altına alınmıştır. Ancak bu mecmuaların günümüz harflerine aktarımı sırasında hatalar olabilir. Güfte mecmuası çalışmalarının sürdürülmesi, güftelerin günümüz harflerine kazandırılması bakımından önem göstermektedir. Ancak bu aktarım sırasında hata yapılmamasına özen gösterilmelidir.

Sermüezzin Rifat Bey'in Hicâzkâr makamında geleneksel Türk mûsikîsi formları arasında yer almayan fakat Batı müziğinin tesiri ile Türk mûsikîşinâslar tarafından beste vermeye başlanan Marş formunda 1 eseri vardır.

Ancak bu bestesinde Batı müziği bestecilik anlayışını kullanmayıp, arûz vezni hassasiyeti gösterdiği ve geleneksel Türk mûsikîsi bestecilik anlayışını bu forma yansıttığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aksoy, B. (1992) *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul
- Aksın Çevik, A. E. (2011). *Sultân III. Selim'in Beste Formundaki Eserlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi. Konya
- Çetin, N. (1991). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (3. Cilt). İstanbul
- Çıpan, M., Karaman, S. (2010). "Dede Efendi'nin Yürük Semâilerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 28 : 485-522.
- Devellioğlu, F.(1970). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Doğuş Matbaası
- Dilber, M. C. (2018). "Sermüezzin Rifat Bey'in Hayatı ve Besteleri", Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi

Sermüezzîn Rifat Bey'in hicâzkâr makamındaki eserlerinin usûl-arûz ilişkisi açısından incelenmesi

- İlhan, A. B. (2003). *Klâsik Türk Mûsikîsi 5 İlâ 10 Zamanlı Usûllerde Usûl-Aruz Vezni İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi. İstanbul
- İlhan, A. B. (2006). *XIX. Yüzyıla Kadar Olan Mevlevî Âyinlerinde Usûl-Vezin İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi. İstanbul
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Ortaylı, İ. (1983). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Özkan, İ. H. (2011). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri, Kudüm Velveleleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Öztuna, Y. (1987). *Dede Efendi*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Öztuna, Y. (1990). *Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Öztuna, Y. *Türk Bestecileri Ansiklopedisi*, İstanbul: Hayat Neşriyat, t.y.
- Öztuna, Y. (1987). *Türk Mûsikîsi Teknik ve Tarih*, İstanbul: Kent Basımevi
- Üngör E. R. (1965) *Türk Mûsikîsi Güfteler Antolojisi I-II*, İstanbul: Eren Yayınları
- Yekta, R. (2000). *Esatiz-İ Elhân (1924)*, Haz., Nuri Akbayar, İstanbul: Pan Yayıncılık

Arşiv Kaynakları (COA)

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, *Maarif Nezâreti Mektubi Kalemi*, 37/25.

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

In Turkish music, the relationship between lyrics, rhythm and melody is a very important subject. Reason for this relationship is to carefully choose words. In Turkish music, lyrics depend on prosody. With accept of Turkish nation to Islam, prosody has been used. Prosody is defined as short or large, close or open words use with harmony. In this study, Sermüezzîn Rifat Bey's in maqam of hicâzkâr creation of 22 songs was examined. In this study some questions have been searched. How to shape the rhythm and prosody between songs? How to use prosody differently in rhythm? This question has been answered.

2. Method

In this search, that method as a screening model is determined. The universe of this study is in Turkish music the use of rhythm and prosody. Sermüezzin Rifat Bey's in maqam of hicâzkar 22 song of this study the sample is formed. The findings were analyzed. In findings and comments all documents were explained.

3. Findings, Discussion and Results

According to findings, Sermüezzin Rifay Bey's in maqam of hicâzkâr song between harmony was shaped with prosody and rhythm. Even if some differences are usually between rhythm and prosody harmony is observed. In lyrics some missing has been determined. This situation is caused by prosody differences between lines. For his reason we have some idea. For example, these studies in lyrics or Turkish music area should be careful in translation.